

آسیب‌شناسی اجتماعی زنان افغانستان

ذکیره کهزاد و بی‌بی سحر سادات؛ اعضای اکادمی رهبری زنان، ۱۴۰۳ هـ.ش

استاد راهنما: پوهنمل منیژه رامزی

اصلاح و ویراست نهایی: عبدالقاهر بهشتی

چکیده

چالش‌ها و مشکلات زنان در افغانستان، به‌ویژه در سطح اجتماعی، یکی از آسیب‌های بزرگ به‌شمار می‌رود. این مشکلات ناشی از سنت‌گرایی و مردسالاری است که ریشه‌های عمیقی در فرهنگ ما دارد و نیازمند بررسی عمیق‌تری است. زنان در افغانستان از بدو تولد با تبعیض جنسیتی مواجه بوده و همواره در معرض ستم قرار دارند. آن‌ها از ابتدایی‌ترین حقوق انسانی خود محروم‌اند و در عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی از مشارکت فعال بازمانده‌اند.

سه عنصر کلیدی قدرت اجتماعی در افغانستان—ثروت، منزلت و آزادی عمل در دست مردان است و این موضوع به زنان اجازه نمی‌دهد که صلاحیت و مشروعیت لازم برای کسب قدرت اجتماعی را به‌دست آورند. فقدان قدرت اجتماعی، زنان را در دور باطلی از سکوت و سکون نگه‌داشته و مانع از ابتکار سیاسی، خلاقیت فکری، مشارکت اجتماعی و مدیریت مستقل اقتصادی آن‌ها می‌شود.

زنان به‌عنوان یک گروه اجتماعی، به‌شدت آسیب‌پذیر و ناتوان هستند و از حداقل حقوق فرهنگی، اجتماعی و سیاسی برخوردارند. به همین دلیل، تمامی جنبش‌ها و تحولات اجتماعی تحت کنترل مردان است.

به‌منظور توسعه‌یافتگی، ضروری است که زنان و مردان به‌طور مساوی در فعالیت‌های اجتماعی مشارکت کنند. در کشورهای توسعه‌یافته، این موضوع جدی گرفته شده و زنان به‌صورت فعال در کنار مردان در پیشرفت و توسعه جامعه همکاری می‌کنند. اما در کشورهای در حال توسعه مانند افغانستان، زنان به‌عنوان شهروندان درجه دو تلقی می‌شوند و هیچ جایگاه اجتماعی ندارند.

نگرش‌های منفی نسبت به زنان، تبعیض جنسیتی و خشونت، تنها بخشی از چالش‌های بزرگ‌تری است که زنان افغان با آن مواجه‌اند. برای حل این مشکلات، نیاز به برنامه‌ریزی عمیق و تلاش مستمر زنان برای بهبود وضعیت خود ضروری است.

واژه‌گان کلیدی: آسیب‌شناسی، زنان، مردسالاری، تبعیض، خشونت.

زن به عنوان نیمی از پیکر جامعه انسانی در سراسر جهان دارای حقوق و جایگاهی همسان با مردان است، اما در افغانستان زنان با چالش‌ها و مشکلات فراوانی مواجه هستند که به آن‌ها آسیب‌های اجتماعی گفته می‌شود. بحث ما در مورد آسیب‌های اجتماعی است که زنان کشور ما با آن‌ها روبرو هستند. در واقع، آسیب‌شناسی اجتماعی به بررسی اختلال‌ها، بی‌نظمی‌ها و نابسامانی‌های اجتماعی می‌پردازد. اگر در جامعه‌ای هنجارها رعایت نشود، کجروی پدید می‌آید و رفتارهای آسیب‌زا ظاهر می‌شوند. مطالعه علمی این نابسامانی‌ها را در جامعه انسانی آسیب‌شناسی اجتماعی می‌نامند.

در ادامه، به بررسی جایگاه اجتماعی زنان در افغانستان می‌پردازیم:

- زنان افغان با چه چالش‌ها و آسیب‌های اجتماعی روبرو هستند؟
- تبعیض علیه زنان تا چه حد حکم‌فرما است؟

زنان افغان از بدو تولد با تبعیض جنسیتی و خشونت خانوادگی مواجه می‌شوند و حق آموزش، تفریح و مشارکت اجتماعی از آن‌ها سلب می‌شود. ازدواج‌های زودهنگام و اجباری، خشونت‌های شدید و حتی قتل زنان به دلیل عدم پذیرش نقش‌های تحمیلی از سوی جامعه، تنها برخی از مشکلاتی هستند که زنان افغان با آن‌ها روبرو هستند. زنان روستانشین نیز در کنار مردان در کشتزارها و نگهداری حیوانات کار می‌کنند اما حق تصمیم‌گیری در مورد فرزندان خود را ندارند و تمامی صلاحیت‌ها در دست مرد خانواده است.

در این مقاله، برخی از آسیب‌های زنان یادآوری شده است. امیدواریم که با خواندن این مقاله، هر یک از ما وظیفه خود را در حل این چالش‌ها ایفا کنیم و به تغییر ذهنیت‌های مردسالارانه و آثار منفی رسوم ناپسند این جامعه که بر زنان تحمیل شده است، بپردازیم.

آسیب‌شناسی اجتماعی

آسیب‌شناسی اجتماعی به مطالعه ناهنجاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی همراه با علل و شیوه‌های پیشگیری و درمان آن‌ها می‌پردازد و شرایط نابسامان اجتماعی را بررسی می‌کند (ستوده، ۱۳۹۴).

آسیب‌شناسی اجتماعی زنان افغانستان

تعصب و خشونت علیه زنان یکی از شایع‌ترین آسیب‌های اجتماعی در افغانستان است. نابرابری جنسیتی به‌ویژه در مناطق روستایی بسیار مشهود است. زنان علاوه بر بچه‌داری و کار در خانه، در صحرا و امور زراعت نیز پا به پای مردان کار می‌کنند و در انزوا قرار دارند. تصمیم‌گیری در تمامی امور به عهده‌ی مردان است و زنان به عنوان موجوداتی فرمانبردار تحت فشار قرار دارند. این وضعیت موجب شده است که زنان با خشونت‌های فراوانی همچون خشونت‌های خانوادگی، تجاوز جنسی، ازدواج‌های اجباری، ضرب و شتم، ازدواج در سنین پایین، و تعدد زوجات روبرو شوند.

جایگاه اجتماعی زنان در افغانستان

زنان افغان مورد ضرب و شتم، آزار روحی، چند همسری، ازدواج زودهنگام، بهره‌کشی، فروش دختران، ممنوعیت تحصیل، خودکشی و خودسوزی، ازدواج‌های اجباری، خشونت فیزیکی و اعتیاد به مواد مخدر قرار می‌گیرند (IRNA, 2023).

چالش‌ها و موانع مشارکت اجتماعی زنان در افغانستان

سنت‌گرایی، تداوم جنگ، فقر، بیسوادی و گستردگی مردسالاری در جامعه افغانستان، مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان را با چالش‌های جدی مواجه کرده است. این چالش‌ها شامل فقر آگاهی‌های سیاسی، عدم خودباوری، نفوذ افکار جامد و انعطاف‌ناپذیر در جامعه، و نبود نقش زنان در هسته‌های اساسی احزاب است (رامزپور، ۱۴۰۰).

زن در برابر زن

پرخاشگری و رقابت میان زنان می‌تواند به عنوان یک رفتار نابهنجار شناخته شود و در برخی زمینه‌ها حتی نهادینه شده است. زنان نیز مانند مردان، دارای باورهای جنسیتی درونی شده‌اند. آن‌ها را هم به عنوان پرورش‌دهندگان فرشتگان و هم به عنوان نامادری‌های شیطان‌صفت تحقیر می‌کنیم. انتظارات زنان از یکدیگر معمولاً بالاتر از انتظارات آن‌ها از مردان است. ما تمایل داریم خطاهای هم‌جنس خود را ببخشیم، اما در مورد خطاهای مردان بیشتر به گذشت گرایش داریم.

در عصر مدرن، برای طرفداران حقوق زنان دردناک است که بپذیرند یک زن ممکن است همسر، فرزندان، شغل و دیگر متعلقات بهترین دوست خود را از او برباید. خویشاوندان یا همکاران زن می‌توانند در محیط‌های مختلف، از جمله خانه و محل کار، به یکدیگر کارشکنی کرده یا به آن‌ها اتهام بزنند. دشوار است که بسیاری از زنان، به خصوص کسانی که تجربه‌های حقوقی مانند هتک حرمت یا مزاحمت را دارند، به یکدیگر باور داشته باشند و از همدیگر حمایت کنند. یکی از دلایل این مشکل این است که اعتراف به صفات منفی مانند پرخاشگری در زنان از نظر اجتماعی قابل قبول نیست، و این خود به عنوان یک آسیب اجتماعی بزرگ برای زنان محسوب می‌شود (چسلر، ۱۳۸۹).

نظام خانواده و آسیب‌های اجتماعی زنان افغانستان

نظام خانواده در افغانستان بر پایه‌ی مردسالاری است. مردان اعضای خانواده، دارایی و سایر منابع اقتصادی را کنترل می‌کنند و تصمیم‌گیرندگان اصلی در تمامی زمینه‌ها هستند. این نظام مردسالارانه موجب شده است که زنان همواره در حاشیه قرار گیرند و از فرصت‌های برابر با مردان محروم باشند. زنان افغانستان در هر دو عرصه‌ی خصوصی و اجتماعی با نابرابری فرصت‌ها و موانع روبرو هستند (رضایی، ۱۳۹۰).

ازدواج نامناسب و آسیب‌های اجتماعی زنان افغانستان

ازدواج‌های نامناسب و اجباری از جمله بزرگترین آسیب‌های اجتماعی زنان در افغانستان است. سنت‌های نادرست و عقاید کهنه موجب شده است که زنان به عنوان دارایی مردان تلقی شوند و حق انتخاب در ازدواج از آن‌ها سلب شود (رضایی، ۱۳۹۰).

کلیشه‌های جنسیتی

دیدگاه‌های ثابت اجتماعی در مورد نقش‌های جنسیتی باعث شده است که مرزهای مشخصی بین دو جنس تعیین شود. به عنوان نمونه، عموماً زنان از اطفال محافظت می‌کنند و فقط مردان مسوولیت پول درآوردن را به دوش دارند. این نوع کلیشه‌های جنسیتی به نحوی بسیار عمیق با آداب اجتماعی همراه هستند و تخطی از آن‌ها واکنش‌های شدید اجتماعی را به دنبال دارد (علوی و همکاران، ۱۳۸۸).

عدم دسترسی به آموزش

مطابق قانون اساسی، حق آموزش تا سطح لیسانس برای هر جوان افغان محفوظ است. اما به دلیل مشکلات محیطی و رسم و رواج‌های نادرست، این حق به‌ویژه در مورد دختران به‌درستی تطبیق نمی‌شود. ازدواج زودرس نیز یکی از عواملی است که مانع آموزش دختران می‌شود (رهنمون آموزشی حقوق زن، مجتمع جامعه مدنی افغانستان).

خشونت

خشونت علیه زنان یکی از جدی‌ترین معضلات حقوق بشر در افغانستان است. این خشونت‌ها به اشکال مختلف از جمله خشونت‌های جسمی، جنسی، اقتصادی و روانی علیه زنان اعمال می‌شوند (کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان، ۱۳۹۶).

فقر

فرهنگ نادرست و عقب‌مانده، زنان را از بهره‌برداری از حقوق اجتماعی و اقتصادی‌شان محروم کرده است. به همین دلیل، آن‌ها با مشکلات فراوانی مانند نبود دسترسی به خدمات اجتماعی و آموزشی، فقر و بیکاری روبرو هستند (پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۹۴).

اعتیاد

اعتیاد به مواد مخدر و وابستگی به آن، موجب شده است که برخی زنان برای تأمین نیاز خود به این مواد، دست به جرائم مختلفی از جمله قاچاق و فروش کودکان بزنند. وابستگی به مواد مخدر می‌تواند منجر به رفتارهای مجرمانه‌ای شود، زیرا معتادان تلاش می‌کنند تا مواد را از هر طریق ممکن به دست آورند. در حالی که برخی از زنان می‌توانند به‌صورت قانونی پول مواد مخدر را تأمین کنند، بسیاری از آن‌ها به روش‌های غیرقانونی روی می‌آورند. علل مختلفی

باعث اعتیاد در میان زنان می‌شود و این اعتیاد عواقب ناگواری را به دنبال دارد. در افغانستان، عدم توانمندی اقتصادی و فشارهای اجتماعی و خانوادگی، زنان را به سمت جرائم سوق می‌دهد. بسیاری از این زنان ناخواسته به دام اعتیاد گرفتار شده‌اند (امین، موسسه حقوق بشر و محو خشونت).

ارتباط اعتیاد با سایر جرائم اجتماعی

اعتیاد به مواد مخدر می‌تواند منجر به بروز انواع مختلفی از جرائم اجتماعی شود، از جمله: معتاد کردن فرزندان، سوءاستفاده از کودکان، ابتلا به بیماری‌های جسمی و روانی، خودکشی، ارتباط با انواع جرائم، روی آوردن زنان معتاد به فحشا و سوءاستفاده از زنان معتاد. این موارد نشان‌دهنده تأثیر منفی اعتیاد بر زندگی اجتماعی و خانوادگی زنان است (امین، موسسه حقوق بشر و محو خشونت).

فرار از منزل

زنان به دلایل مختلف از جمله رهایی از خشونت خانوادگی، طلاق، و ازدواج اجباری به فرار از منزل اقدام می‌کنند. آن‌ها در شرایط دشوار زندگی، که شامل فقر، محدودیت‌های اجتماعی و عدم احترام به حقوق انسانی می‌شود، ناگزیر به این اقدام می‌پردازند. علی‌رغم دیدگاه‌های منفی جامعه نسبت به قربانیان فرار از منزل، بسیاری از این زنان به خاطر شرایط سخت زندگی و فشارهای اجتماعی، تصمیم به فرار می‌گیرند (کمیسسیون مستقل حقوق بشر افغانستان، ۱۳۹۷).

طلاق

عوامل متعددی مانند بیکاری، اعتیاد به مواد مخدر، فقر اقتصادی، مهاجرت، و اختلافات طبقاتی می‌توانند بر زندگی مشترک تأثیر بگذارند و به جدایی منجر شوند. در بسیاری از موارد، به دلیل ضعف پایه‌های زندگی مشترک و نبود تفاهم بین زوج‌ها، زندگی مشترک حتی با وجود فرزندان به جدایی می‌انجامد. همچنین، یک مشکل اساسی در ارتباط با زندگی زنان مطلقه و بی‌سرپرست، مسئله اقتصادی آن‌ها است. بسیاری از زنان افغانستان به رغم اشتغال در کارهای خانگی، هنوز وابسته به همسر خود هستند و به محض وقوع طلاق با مشکلات اقتصادی شدید روبرو می‌شوند (صدیقی، ۱۳۹۶).

چند همسری

چند همسری به معنای عام داشتن بیش از یک زن است و در افغانستان، به‌عنوان یکی از ویژگی‌های نظام قبیله‌ای و سنتی، گاهی زنان را قربانی سنت‌ها و روابط ظالمانه‌ی اجتماعی می‌کند (رضایی، ۱۳۹۰).

خودکشی

سازمان بهداشت جهانی خودکشی را به‌عنوان عملی با پیامدهای مرگ‌آور تعریف می‌کند. عوامل متعددی از جمله خشونت‌های خانوادگی، ازدواج‌های اجباری، و فقر می‌توانند به خودکشی زنان منجر شوند. نداشتن آگاهی و آموزش در مواجهه با مشکلات نیز یکی از دلایل مهم خودکشی در میان زنان است (صدیقی، ۱۳۹۶).

سرقت

سرقت میان زنان به دلایل فقر و محرومیت‌های مادی رواج دارد. زنان معمولاً به سرقت‌های کوچک روی می‌آورند که احتمال جنایت در آن کمتر است. احساس حقارت و عدم احساس تعلق به جامعه می‌تواند منجر به ارتکاب جرم شود. به‌طور کلی، زنان به دلایل مختلف از جمله فشارهای اجتماعی و اقتصادی در معرض این نوع جرم قرار دارند (رضایی، ۱۳۹۰).

تکدی‌گری

تکدی‌گری به معنای درخواست کمک مالی از مردم است و ریشه‌های آن به فقر اجتماعی و اقتصادی برمی‌گردد. در جامعه‌ای که به دلیل بی‌کاری گسترده و فقر شدید، افراد نمی‌توانند حداقل معاش خود را تأمین کنند، این پدیده به عنوان یک انحراف اجتماعی بروز می‌کند. خانواده‌های بی‌سرپرست و معلولان از جمله کسانی هستند که به دلیل نبود امکانات، به تکدی‌گری روی می‌آورند (صدیقی، ۱۳۹۶).

بیکاری

افغانستان به عنوان یک جامعه سنتی با اقتصاد مبتنی بر زراعت، با محدودیت‌هایی در ایجاد فرصت‌های شغلی مواجه است. تعصبات سنتی در زمینه تقسیم کار بین زنان و مردان، باعث کاهش فرصت‌های شغلی برای زنان می‌شود و آنان را در تأمین نیازهای اقتصادی خود با مشکل مواجه می‌سازد (صدیقی، ۱۳۹۶).

نتیجه‌گیری

در افغانستان، آسیب‌شناسی اجتماعی شامل بررسی ناهنجاری‌ها و شرایط نابسامان اجتماعی است که به ویژه در مورد زنان نمود بیشتری دارد. تعصب و تبعیض علیه زنان بسیار شدید است، و خشونت علیه زنان یکی از شایع‌ترین آسیب‌های اجتماعی است. افغانستان از نظر خشونت علیه زنان در رتبه نخست قرار دارد. در مناطق روستایی، زنان علاوه بر مسئولیت‌های خانگی و فرزندداری، در زراعت و دامداری نیز فعالیت می‌کنند، در حالی که تصمیم‌گیری‌ها به عهده مردان است. زنان با انواع خشونت‌ها مانند خشونت خانگی، تجاوز جنسی، ازدواج اجباری، و تعدد زوجات مواجه‌اند.

عوامل متعددی مانند سنت‌گرایی، تداوم جنگ، فقر، بیسوادی، و مردسالاری گسترده، چالش‌های بزرگی را برای مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان در افغانستان به وجود آورده‌اند. نظام مردسالار در افغانستان بر پایه قدرت مردانه بنا شده و مردان به عنوان کنترل‌گران اصلی، امور زندگی را در دست دارند. این وضعیت موجب می‌شود که زنان دچار بیماری‌های روانی و جسمی شده و گاهی دست به فرار، خودسوزی، یا خودکشی بزنند. این چرخه منجر به تولید انسان‌های سرخورده و آسیب‌دیده می‌شود و خشونت به عنوان یک فرهنگ اجتماعی به نسل‌های بعد منتقل می‌شود. یکی از رسوم نادرست در افغانستان، ازدواج اجباری دختران است که به صورت‌های مختلفی مانند بدل، بد دادن، تهدید به فروختن به ازای طویانه گزاف، یا ازدواج در کودکی صورت می‌گیرد. همچنین، فاصله سنی نامتناسب بین زوجین،

عدم دسترسی به آموزش و پرورش، تکدی‌گری، اعتیاد، بیکاری، فقر، و چندهمسری از جمله آسیب‌هایی است که زنان افغان با آنها مواجه‌اند. این مشکلات نگرش منفی به زنان و حقوق انسانی آنها را تقویت می‌کند.

پیشنهادات

ضروری است که هر فرد به حقوق انسانی زنان احترام بگذارد و از حقی که دین اسلام و قوانین انسانی برای آنها قائل شده، چشم‌پوشی نکند.

هر زن افغان باید به توانمندی‌های خود باور داشته و ارزش خود را بشناسد.

با توجه به آشنایی با انواع آسیب‌هایی که زنان با آنها مواجه‌اند، باید برای رفع این چالش‌ها اقدامات لازم صورت گیرد.

منابع و مأخذ

- چسلر، فیلیس. (۱۳۸۹). زن در برابر زن (ساغر عقیلی و فریده همت، مترجمان). تهران: لیوسا.
- رضایی، صدیقه. (۱۳۹۰). آسیب‌شناسی اجتماعی زنان افغانستان. کابل: انتشارات امیری.
- رامزیور، محمدابوالاحرار. (۱۴۰۰). مشارکت اجتماعی و سیاسی زنان افغانستان. کابل: موسسه مطالعات اقتصادی و حقوقی افغانستان (ALESO)
- ستوده، هدایت‌الله. (۱۳۹۴). آسیب‌شناسی اجتماعی. تهران: آوای نور.
- صدیقی، خواجه ذبیح‌الله. (۱۳۹۶). آسیب‌شناسی اجتماعی. کابل: انتشارات سعید.
- علوی، سیدنورالدین، سیدضیا جعفری، و همکاران. (۱۳۸۸). زن، شریعت، جنسیت. کابل: بنیاد فردریش ایبرت.
- محمدی، جاوید. (۱۳۹۰). بررسی وضعیت زنان در افغانستان و تاجیکستان. کابل: بنیاد آرمان شهر.
- کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان. (۱۳۹۷). گزارش بررسی قضایای فرار از منزل. کابل: دفتر ساحوی کابل.
- مجتمع جامعه مدنی افغانستان (مجما). رهنمون آموزشی حقوق زن.
- کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان. (۱۳۹۶). گزارش بررسی خشونت علیه زنان افغانستان.
- امین، ملالی. زنان معتاد و ارتکاب جرایم. موسسه حقوق بشر و محو خشونت.
- جایگاه اجتماعی زنان در افغانستان. دریافت شده از <https://www.irna.cdn.amp>
- آسیب‌شناسی اجتماعی زنان در افغانستان. دریافت شده از <https://wikimelar.ir/title>
- آسیب‌شناسی. دریافت شده از <http://mossen.blogfa.com/post/6>